

PERSONAS DATU DROŠĪBAS ASPEKTI IZGLĪTĪBAS JOMĀ

Jānis Dzanuškāns,
zvērīnāts advokāts,
advokātu biroja
"Dzanuškāns & partneri"
vadītājs

Attīstoties informāciju tehnoloģiju iespējām un jaunām informācijas sistēmām, tās ienāk arī izglītības jomā, kas nereti vecākiem, pedagogiem un pašvaldību pārstāvjiem rada vairākus jautājumus, uz kuriem atbilde ne vienmēr viegli atrast. Šogad pilnvērtīgi uzsākusi darboties **valsts izglītības informācijas sistēma**, kuras izmantošanā liela loma un – nevajadzētu aizmirst, ka arī atbildība – ir pašvaldību speciālistiem. Tāpat daudzas pašvaldības domā par birokrātijas mazināšanu pedagoga darbā, ieviešot elektroniskos žurnālus, un drošības uzlabošanu izglītības iestādēs, izmantojot modernās tehnoloģijas. Jāatceras, ka arī šos jautājumus skar **personas datu drošības un aizsardzības aspekti**, kas ietver normatīvajos aktos noteiktos pienākumus un atbildību.

Skolēna personas dati ir gan vārds, uzvārds, personas kods un dzīvesvietas adrese, gan informācija par skolas apmeklējumu un mācību sasniegumiem, medicīniskā kartīte un tajā iekļautie sensitīvie dati par veselības stāvokli, skolēna uzvedības novērtējums, kā arī cita informācija, kas ļauj identificēt konkrētu skolēnu. Skolēna personas dati ir saistīti arī ar viņa vecāku personas datiem – vecāku vārdu, uzvārdu, kontaktinformāciju.

Izglītības likums nosaka: valsts izglītības informācijas sistēma ir datubāze, kurā apkopota informācija par izglītības iestādēm, licencētām un akreditētām izglītības programmām, izglītojamiem, pedagogiem, augstskolu un koledžu akadēmisko personālu, izglītības dokumentiem un valsts statistiku. Tāpat likums paredz, ka Izglītības un zinātnes ministrija nodrošina šīs sistēmas uzturēšanu un aktualizāciju, tātad ir par šo sistēmu atbildīgā institūcija jeb sistēmas pārzinis. **Valsts informācijas sistēmu likums** un **Fizisko personu datu aizsardzības likums** nosaka prasības, kuru ieviešana jānodrošina katram valsts informācijas sistēmas pārzinim (šajā gadījumā – ministrijai) – informācija sistēmā jāapstrādā atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam mērķim un noteiktajā apjomā, jābūt adekvātam datu aizsardzības līmenim, jānodrošina, ka datiem piekļūst tikai tās personas, kurām ir tiesības

tiem piekļūt, kā arī svarīgi, lai informācija sistēmā būtu aktuāla un precīza.

Lai to nodrošinātu, Ministru kabinets noteicis, ka novadu un republikas pilsētu pašvaldībām līdz kārtējā gada 5. septembrim valsts izglītības informācijas sistēmā jāievada un jāapstiprina informācija par bērnu un skolēnu skaitu izglītības iestādēs attiecīgā gada 1. septembrī. Tas ir būtisks posms, kurā ietilpst gan atbildība par personas datu patiesumu un precizitāti, gan arī finansiālas sekas visas Latvijas mērogā, jo, pamatojoties uz šiem datiem, Izglītības un zinātnes ministrija veic aprēķinus mērķdotācijas sadalei. Atbilstoši normatīviem informāciju sistēmā ievada vai aktualizē nekavējoties, bet ne vēlāk kā desmit darbdienu laikā no informācijas iegūšanas vai tās rašanās dienas, ja normatīvajos aktos nav noteikts citādi.

Ne mazāk svarīgs ir jautājums par **sistēmā esošo datu nodošanu trešajām personām** – piemēram, citām valsts institūcijām. Katrā konkrētajā gadījumā nepieciešams izvērtēt, vai un kādā apmērā informācija ir izsniedzama trešajām personām. Atbilstoši normatīvajiem aktiem personai, par kuru dati ir sistēmā, būtu tiesības par to saņemt informāciju bez maksas. Šajā gadījumā vecākiem ir tiesības pieprasīt informāciju par savu bērnu, kas ir valsts izglītības informācijas sistēmā, līdz bērns sasniedz 18 gadu vecumu. Pēc pilngadības sasniegšanas jauniešis ir rīcībspējīga persona, kas pats var izmantot savas tiesības kā datu subjekts un pieprasīt informāciju par saviem datiem konkrētajā sistēmā.

Valsts izglītības informācijas sistēmā esošajiem datiem drīkst piekļūt tikai **pilnvarotās personas**, turklāt atbilstīgi pilnvarojumam, nevis sistēmai kopumā. Izglītības un zinātnes ministrija kā valsts informācijas sistēmas pārzinis nodrošina, lai sistēmā dati būtu drošībā un sistēma netiktu izmantota citiem nolūkiem. Savukārt, ja tiek konstatēts, ka sistēmā esošajiem datiem kāda persona ir piekļuvusi nelikumīgi, šai personai iestājas vai nu administratīvā, vai kriminālatbildība atkarībā no izdarītā pārkāpuma. Sistēmas lietotāji parasti nav tikai sistēmas administratori ministrijā, bet arī skolas administrācijas darbinieki, pašvaldības speciālisti un citas personas, tāpēc ir nepieciešami **sistēmas izmantošanas noteikumi**, lai attiecīgi lietotāji būtu informēti, kādos gadījumos un kā sistēmu izmantot. Turklāt katrs sistēmas administrators sistēmā var veikt tikai tās darbības, kas nepieciešamas viņa pienākumu izpildei. Ieskatīšanās sistēmā, aplūkojot, teiksim, kāda skolēna atzīmes, jau būs personas datu aizsardzības un informācijas sistēmas lietošanas pārkāpums. Tāpēc ir būtiski sistēmā **nodalīt piekļuves līmeņus**. Tāpat svarīgi, lai iestādes vadītājs nodrošinātu sistēmas administratoru

darbības kontroli un iestādē būtu fiksēta informācija par veiktajām darbībām ar sistēmu, piemēram, kad un kurš informāciju ievadījis, skatījies, kopējis. Un vienmēr jāatceras, ka iestādes vadītājs uzņemas atbildību par normatīvo aktu ievērošanu iestādē, tajā skaitā ir atbildīgs par datu drošību un aizsardzību. Tādēļ attiecībā uz datu izpaušanu trešajām personām katrs konkrētais gadījums jāvērtē atsevišķi, bet princips ir viens – datus trešajām personām var nodot tikai tad, ja šādai rīcībai ir tiesiskais pamats. Tātad valsts informācijas sistēmas pārzinim katrs gadījums ir jāvērtē, neskaidrās situācijās konsultējoties ar Izglītības un zinātnes ministriju vai Datu valsts inspekciju.

Arī **elektroniskie žurnāli** ir informācijas sistēma. Lai gan Latvijas skolās tā nav obligāta prasība, tie tiek lietoti, jo pedagogi un vecāki atbalsta šādu iniciatīvu un vecāki devuši piekrišanu savu bērnu datu ievadīšanai e-žurnālā. Arī šiem žurnāliem izvirzāmas tādas pašas personas datu aizsardzības un datu drošības prasības. Turklāt šeit jāņem vērā, ka e-žurnālu platformu uztur kāda trešā persona, kas ir ārpakalpojuma sniedzējs. Par šā ārpakalpojuma sniedzēja izvēli ir atbildīga gan skolas vadība, gan vecāki, kā arī skolas vadībai nepieciešams uzraudzīt šā ārpakalpojuma sniedzēja darbību. Vecāki var dot vai nedot piekrišanu sava bērna datu apstrādei (informācijas ievadīšanai e-žurnālā), turklāt viņiem ir tiesības pārliecināties par datu drošību e-žurnālā. Normatīvie akti nosaka, ka vecākiem ir tiesības iegūt informāciju par bērna sekmēm, bet, ja vecākiem nav iespējams izmantot e-žurnālu vai par tā lietošanu maksāt, skolai ir jānodrošina cits veids, kā šo informāciju sniegt. Taču, ja vecāki ir akceptējuši e-žurnāla lietošanu un šīs informācijas saņemšanu sev ērtā veidā, izmantojot maksas pakalpojumu, tam nav tiesiska ierobežojuma. Fizisko personu datu aizsardzības likuma 15. pantā ir noteiktas datu subjekta tiesības, tajā skaitā tiesības pieprasīt un bez maksas saņemt informāciju no pārziņa divas reizes gadā. Attiecībā par izdruku saņemšanu no e-žurnāla ir jāvērtē, ko paredz līgums, kas parakstīts ar šā pakalpojuma sniedzēju.

Reti, tomēr reizēm skolotājs nokļūst situācijā, kurā grūti izšķirties par pareizu rīcību informācijas sniegšanā vai nesniegšanā. Ja ģimenes konfliktu un šķirtu vecāku gadījumā informāciju nesaskaņoti pieprasa abas puses, tad katrs gadījums ir jāvērtē atsevišķi, ņemot vērā dažādas juridiskās niansas, teiksim, piešķirto aizbildniecību vai juridiski noformētu pilnvarojumu attiecībā uz konkrētā bērna aizbildniecību un aprūpi. Ja nav juridiski noformēta pilnvarojuma, tad sniegt šādu informāciju, piemēram, vecvecākiem, skolotājam nav tiesiska pamata.

Daudzas pašvaldības, domājot par skolēnu drošību, vērtē iespēju vai jau ir pieņēmušas lēmumu par novērošanas kameru uzstādīšanu, pirkstu nospiedumu vai acs tīklenes skeneru uzstādīšanu. Taču atklāts paliek jautājums, vai vecāki atbalsta un dod savu piekrišanu šādu jaunāko informācijas tehnoloģiju risinājumu

ieviešanai skolās drošības nolūkos, kur tiek izmantoti bērnu personas dati. Arī šajos gadījumos skolas vadība ir atbildīga par datu apstrādi. Tātad nepietiek ar to, ka noslēgts ārpakalpojuma līgums, svarīgi ir pārliecināties, vai ārpakalpojuma sniedzējs nodrošina datu aizsardzības un datu drošības prasības, tajā skaitā nodrošina, ka trešās personas nepieklūst personas datiem. Vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs izstrādātas rekomendācijas, kā personas datu apstrādi veikt skolās, turklāt vienmēr tiek akcentēts, ka bērni ir īpaši neaizsargāta sabiedrības daļa, tāpēc viņu datu aizsardzībai būtu jāpievērš īpaša uzmanība un bez vajadzības nevajadzētu izmantot informāciju tehnoloģijas bērnu datu apstrādei.

Papildu informācijai

Valsts informācijas sistēmas likumā definēts, ka **valsts informācijas sistēma** ir strukturizēts informācijas tehnoloģiju un datubāzu kopums, kuru lietojot tiek nodrošināta valsts funkciju izpildei nepieciešamās informācijas ierosināšana, radīšana, apkopošana, uzkrāšana, apstrādāšana, izmantošana un iznīcināšana.

Valsts informācijas sistēmas pārzinis ir valsts institūcija, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā organizē un vada valsts informācijas sistēmas darbību.

- Vispārējās izglītības iestādes (tajā skaitā pirmskolas izglītības iestādes), profesionālās izglītības iestādes, interešu izglītības iestādes, profesionālās ievirzes izglītības iestādes (neatkarīgi no to juridiskā statusa) ievada un aktualizē informāciju par izglītojamiem un pedagogiem, par izglītību apliecinājošiem dokumentiem, kā arī izglītības valsts statistikas pārskatus.
- Novada pašvaldība un republikas pilsētas pašvaldība pārzina un vada informācijas ievadi sistēmā pašvaldības dibinātajās izglītības iestādēs.
- Par informācijas ievadīšanu un aktualizēšanu sistēmā atbild Izglītības un zinātnes ministrija, Izglītības kvalitātes valsts dienests, pašvaldības un izglītības iestādes atbilstoši kompetencei.

Noderīgi

- 23.03.2000. likums "Fizisko personu datu aizsardzības likums".
- 17.08.2010. Ministru kabineta noteikumi nr. 788 "Valsts izglītības informācijas sistēmas saturs, uzturēšanas un aktualizācijas kārtība".
- 22.12.2009. Ministru kabineta noteikumi nr. 1616 "Kārtība, kādā aprēķina un sadala valsts budžeta mērķdotāciju pašvaldību un privātajām izglītības iestādēm bērnu no piecu gadu vecuma izglītošanā nodarbināto pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksai un pašvaldību vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksai".